

Силабус на вибірккову навчальну дисципліну «Доктрина сімейного права»

Рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий);

Галузь знань – D Бізнес адміністрування та право;

Спеціальність – D8 «Право»;

Освітньо-професійна програма – «Право»;

Кількість кредитів – 4;

Компонент освітньої програми: вибіркковий;

Мова викладання: українська.

Викладач: **Менджул Марія Василівна**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу, e-mail: _____

Опис дисципліни

1. Актуальність курсу

Навчальна дисципліна «Доктрина сімейного права» є важливою складовою професійної підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю «Право», оскільки доктрина сімейного права становить методологічну основу наукового осмислення сімейних відносин і визначає підходи до розуміння правової природи шлюбу, сім'ї, батьківства та інших сімейних правовідносин, а також до тлумачення, застосування та вдосконалення сімейного законодавства.

Сучасний розвиток сімейного права України характеризується процесами рекодифікації приватного права, адаптацією сімейного законодавства до права Європейського Союзу та стандартів Ради Європи, зростанням ролі практики Європейського суду з прав людини і правових позицій Верховного Суду, розширенням сфери договірної регулювання сімейних відносин, а також цифровою трансформацією сімейних правовідносин і наукових досліджень у цій сфері.

Особливого значення набуває дослідження проблем, зумовлених умовами воєнного стану: охорони сімейних прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які перебувають за кордоном, безпеки та захисту прав дитини, правового регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій, визначення походження дітей, виконання аліментних зобов'язань з іноземним елементом, влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Доктринальне осмислення зазначених проблем має безпосереднє практичне значення для правильного застосування норм сімейного законодавства, вирішення сімейних спорів, оцінки дійсності шлюбних та інших сімейно-правових договорів, визначення правового режиму майна подружжя, захисту прав дитини, а також для вирішення колізійних питань у сімейних правовідносинах з іноземним елементом.

Вивчення цієї дисципліни дає можливість аспіранту: розуміти сучасні доктринальні підходи до визначення поняття, предмета та принципів сімейного права; знати основні етапи формування доктрини сімейного права та її місце в доктрині приватного права; розуміти систему джерел сімейного права та значення міжнародних договорів і рішень ЄСПЛ; знати зміст сімейних

правовідносин, підстави їх виникнення, зміни та припинення; аналізувати правову природу шлюбу, шлюбного договору, договорів про утримання та інших сімейно-правових договорів; вирішувати проблеми визначення походження дітей, здійснення батьківських прав і виконання аліментних обов'язків; порівнювати правове регулювання сімейних відносин в Україні, державах ЄС та інших правових системах; застосовувати колізійні норми до сімейних відносин з іноземним елементом; критично аналізувати положення сімейного законодавства та практику його застосування; використовувати правові позиції Верховного Суду та ЄСПЛ для вирішення складних сімейно-правових проблем; формулювати обґрунтовані наукові та практичні висновки щодо вдосконалення сімейного законодавства.

2. Мета та основні завдання дисципліни.

Мета навчальної дисципліни – формування в аспірантів системи поглиблених теоретичних знань про доктрину сімейного права України, опанування сучасної методології наукових досліджень у сфері сімейного права, розвиток аналітичного й критичного мислення з урахуванням сучасних викликів цифровізації та цифрової трансформації сімейних правовідносин, а також напрацювання умінь і навичок застосування доктринальних підходів, положень сімейного законодавства, міжнародних договорів і судової практики у науковій та правозастосовній діяльності.

Завдання:

- поглиблене вивчення поняття, значення та методології доктрини сімейного права, її місця в доктрині приватного права;
- дослідження генези та основних етапів розвитку науки сімейного права, зокрема в незалежній Україні;
- аналіз проблем визначення системи джерел сімейного права, значення міжнародних договорів, рішень ЄСПЛ, звичаю, аналогії закону та аналогії права;
- з'ясування впливу процесів рекодифікації приватного права України та цифровізації на розвиток сімейного права;
- дослідження доктринальних проблем сімейних правовідносин, здійснення сімейних прав, зловживання ними та строків у сімейному праві;
- аналіз договору як регулятора сімейних відносин, правової природи шлюбного договору та договорів про утримання;
- поглиблене вивчення поняття, правової природи та порядку укладення шлюбу за законодавством України, держав ЄС та інших правових систем;
- дослідження особистих немайнових і майнових правовідносин подружжя та практики їх захисту національними судами і ЄСПЛ;
- аналіз проблем недійсності шлюбу, визнання шлюбу неукладеним, розірвання шлюбу та режиму окремого проживання подружжя;
- дослідження проблем визначення походження дітей, особистих немайнових і майнових правовідносин батьків та дітей, аліментних зобов'язань;
- аналіз особистих немайнових, майнових і договірних правовідносин інших членів сім'ї та родичів;

- дослідження доктринальних проблем усиновлення, опіки та піклування, патронату, прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу;
- вивчення колізійних проблем сімейних правовідносин з іноземним елементом;
- аналіз актуальної практики Верховного Суду та ЄСПЛ у сімейних справах і виявлення проблем застосування положень Сімейного кодексу України;
- розвиток навичок критичного аналізу доктрини сімейного права, сімейного законодавства та судової практики;
- формування навичок самостійного наукового дослідження доктринальних проблем сімейного права та підготовки наукових публікацій.

3. Проблематика, яка буде розглянута у процесі вивчення навчальної дисципліни

Поняття доктрини приватного права та місце в ній доктрини сімейного права. Методологія наукових досліджень у сфері сімейного права. Значення принципів сімейного права. Формування доктрини сімейного права: перші наукові праці щодо розуміння сім'ї та шлюбу, правові вчення дореволюційного періоду, розвиток науки сімейного права у XX ст. та в незалежній Україні. Вплив цифровізації на розвиток сімейних правовідносин і наукових досліджень. Проблема визначення джерел сімейного права. Місце Цивільного кодексу України в системі сімейного законодавства. Міжнародні договори та рішення ЄСПЛ як джерела сімейного права. Звичай як джерело сімейного права. Аналогія закону та аналогія права. Рекодифікація приватного права України та її вплив на сімейне право. Суб'єкти, об'єкти і зміст сімейних правовідносин, підстави їх виникнення, зміни та припинення. Здійснення сімейних прав і виконання сімейних обов'язків. Зловживання сімейними правами. Строки у сімейному праві. Договір як регулятор сімейних відносин. Поняття та види договорів у сімейному праві. Правова природа, значення та зміст шлюбного договору. Договори про утримання.

Поняття шлюбу та його правова природа. Право на шлюб. Умови та порядок укладення шлюбу за законодавством України та держав ЄС. Вплив цифровізації на порядок укладення шлюбу. Укладення шлюбу в мусульманській доктрині сімейного права, у Великій Британії та США. Особисті немайнові права подружжя та новітні концепції їх розуміння. Майнові правовідносини подружжя в доктрині сімейного права. Судова практика захисту особистих немайнових та майнових прав подружжя, зокрема в Європейському суді з прав людини. Недійсність шлюбу: наукові підходи, підстави, порядок і правові наслідки. Визнання шлюбу неукладеним. Поняття та підстави припинення шлюбу. Розірвання шлюбу та його правові наслідки. Режим окремого проживання подружжя. Розірвання шлюбу в країнах мусульманського права.

Загальні підстави виникнення прав і обов'язків батьків і дітей. Визначення походження дитини від батьків, які перебувають і не перебувають у шлюбі між собою, в Україні та державах ЄС. Оспорювання батьківства, материнства. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей: наукові підходи до класифікації. Правовідносини батьків і дітей щодо майна. Обов'язок батьків утримувати дитину, у тому числі повнолітніх дітей, та обов'язок повнолітніх

дітей утримувати батьків. Аліментні правовідносини. Позбавлення батьківських прав: проблеми теорії та практики. Особисті немайнові, майнові та договірні правовідносини інших членів сім'ї та родичів.

Поняття та сутність усиновлення в доктрині сімейного права. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення за законодавством України та держав ЄС. Таємниця усиновлення. Визнання усиновлення недійсним і його скасування. Позбавлення усиновлювача батьківських прав. Опіка та піклування над дітьми: встановлення, права та обов'язки опікунів і піклувальників, припинення опіки та піклування. Патронат над дітьми та його відмінність від інших форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Договір про патронат. Прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу: поняття, значення, порядок створення.

Міжнародні договори, які застосовуються до сімейних правовідносин, та умови їх чинності в Україні. Правила застосування колізійних норм. Поняття, види та особливості сімейних правовідносин з іноземним елементом. Колізійні питання укладення, припинення та визнання шлюбу. Реєстрація актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами, та визнання актів цивільного стану, складених за іноземним правом. Колізійні питання усиновлення, опіки та піклування. Значення судової практики для розвитку доктрини сімейного права. Проблеми узгодження доктрини сімейного права, законодавства та судової практики.

4. Після опанування курсу аспірант повинен знати і вміти:

- Знати основні поняття, категорії та доктринальні концепції сучасного сімейного права, його принципи та методологію наукових досліджень у цій сфері;
- Розуміти генезу доктрини сімейного права та її місце в системі доктрини приватного права;
- Знати систему джерел сімейного права та співвідношення сімейного законодавства з цивільним законодавством, міжнародними договорами і практикою ЄСПЛ;
- Розуміти структуру та зміст сімейних правовідносин, підстави їх виникнення, зміни та припинення, межі здійснення сімейних прав;
- Здійснювати комплексний юридичний аналіз сімейних правовідносин подружжя, батьків і дітей, інших членів сім'ї та родичів;
- Оцінювати правову природу, зміст і дійсність шлюбного договору, договорів про утримання та інших сімейно-правових договорів;
- Застосовувати доктринальні підходи до вирішення проблем недійсності та припинення шлюбу, визначення походження дітей, аліментних зобов'язань і позбавлення батьківських прав;
- Розрізняти форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та визначати особливості їх правового регулювання;
- Застосовувати колізійні норми до сімейних правовідносин з іноземним елементом;
- Здійснювати порівняльно-правовий аналіз сімейного законодавства України, держав ЄС та інших правових систем;

- Здійснювати пошук, систематизацію та критичний аналіз наукової літератури, законодавства і судової практики з проблем сімейного права, зокрема з використанням електронних баз даних і цифрових інструментів;
- Аналізувати правові позиції Верховного Суду та рішення ЄСПЛ і оцінювати їх значення для розвитку доктрини сімейного права та правозастосовної практики;
- Виявляти прогалини, колізії та проблемні положення сімейного законодавства, формулювати пропозиції щодо їх доктринального та законодавчого вирішення;
- Проводити самостійне наукове дослідження доктринальних проблем сімейного права, презентувати та захищати результати такого дослідження.

5. Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
6. Менджул М.В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування): монографія. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с.
7. Правова природа особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації: монографія / за ред. С.Б. Булеци, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2023. 272 с.
8. Сімейне право України: підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.
9. Сімейне право України: підручник / за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
10. Пашинський А.П. Правові режими майна подружжя та парних союзів сімейного типу в сучасному міжнародному сімейному праві: монографія. Київ: БО «Благодійний фонд пам'яті Василя Кисіля», 2024. 176 с.
11. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. 301 с.

Завідувач кафедри цивільного права та процесу
д.ю.н., професор

Сібілла БУЛЕЦА